

Expanze Indoevropských jazyků v DB – archeologický model

„ Abychom porozuměli rozšíření jazyka, musíme porozumět sociální a ekonomické dynamice společnosti, kterou studujeme a která tento jazyk nesla“.¹

Jazyk se v tomto ohledu chápe jako druhotný produkt sociální organizace (migrace, dobývání, cestování, obchod), která mohla vést i k jeho přeměně. Je důležité identifikovat sociální a náboženské struktury (a jejich změny) v archeologických záznamech. Archeologie a lingvistika se doplňují a mohou se tak lépe zaměřit na studovaný celek.

Expanze indoevropských (dále jen „IE“) jazyků se dá také vysvětlit pomocí expanze populační, proto hraje podstatnou roli místo vzniku kultury. Při studiu historických expanzí a modifikace IE jazyka narazíme na problém – archeologické nálezy totiž „nemluví“, proto nebudeme nikdy schopni přesně zadatovat vznik protoindoevropského jazyka jen na archeologickém základě. Archeologie nám v této studii pomáhá zachytit časoprostorový rámec, na jehož bázi lingvisté rekonstruují a charakterizují daný (v tomto případě IE) jazyk. Jsou zkoumány i ústně sdělované texty, které jsou často bez datace. Důležité je i sledovat „balík“ archeologických stop, ne jednotlivé elementy.

Archeologických dokladů expanzí je hned několik. Změna přírodních podmínek, ekonomické a sociální změny, migrace, kdy si sebou lidé nesli svoje znalosti a jazyk. To vše je příznačné pro **3. tisíciletí př. n. l.** (na základě analýz izotopů stroncia ze zubů a kostí, DNA). Díky tomu se dá přepokládat, že se mohly šířit i IE jazyky.

Například lid **jámové kultury** (území severně od Černého moře) střídal pastviny na léto a zimu, používal čtyřkolový vůz. Odtud byl tento zvyk rozšířen do střední a severní Evropy (kde ji známe jako **kulturu se šňůrovou keramikou**). Z Iberského poloostrova se část lidu **kultury zvoncovitých pohárů** plavila po moři a nesla si sebou své metalurgické dovednosti, schopnost stavět lodě, ... To vše přinesli do severní Afriky, Sicílie, severní Francie, odkud se později dostávali dále až do severozápadní Evropy. Zde se mísili s kulturou se šňůrovou keramikou a dali tak vzniknout **protokeltskému základu**.

Na začátku **2. tisíciletí př. n. l.** se objevuje expanze „aristokracie“ bojovníků s vozy. Válečnictví má nový sociální, ekonomický a ideologický význam. Vzniká nová třída řemeslníků, kteří staví vozy, trénují a starají se o koně, trénují bojovníky (vznik válečnické vyšší třídy – nelze archeologicky přesně datovat; doplňování nových členů, sociální dominance jednoho, a to i skrz jazyk). Rozšíření probíhá zejména obchodem či válkou, což dokladujeme na základě koňských udidel – součást bojovnícké výbavy spolu s mečem, lukem a kopím. Ve stepích od Uralu po Karpaty byla **koňská udidla** z kosti, na Blízkém Východě a

---

¹ KRISTIANSEN, K. 2012: The Bronze Age expansion of Indo-European languages: an archaeological model. s. 165.

ve východním Středozezemí z bronzu a ve střední Evropě z parohoviny – **výzdobný styl byl však všude stejný!**

Ze 2. tisíciletí máme z Anatólie, Egypta a Předního Východu doklady textů popisující toto období jako zlomové. Je spojeno s rozšířením „**chariot package**“. Ten „obsahoval“ právě koně trénované ve stepích.

Autor článku nám zde nabízí expanzionistický sociální model, který dokládá i šíření IE jazyků:

1. v polovině 4. tis. př. n. l. – na Kavkaze vytvoření Majkopské kultury s bohatými „královskými“ kurgany, expanze na S do stepí a na J do S Anatólie – spojeno se spoluvytvořením Proto-Indoevropanů a Chetitů (**chetitština je jedním z nejstarších IE jazyků**)
2. 3. tis. př. n. l. – pozdější Majkopská kultura, která po expanzi do stepí formuje jámovou kulturu (ta expandovala z Pontických stepí do Maďarska, výrazně ovlivnila vývoj na Balkáně)
3. pravděpodobně ve 2. tis. př. n. l. daly protoindoevropské jazyky základ pro vytvoření protořeckých a protoitalických jazyků
4. v pol. 3. tis. př. n. l. kultura se šňůrovou keramikou expandovala na Západ, podpořila vznik protogermánských jazyků
5. v pol. 3. tis. př. n. l. – vznik dominantního protokeltského jazyka na podkladu kultury se zvoncovitými poháry a kulturou se šňůrovou keramikou (rozšíření od Iberského poloostrova k Britským ostrovům, dále do Francie, Švýcarska; malá ložiska ve střední Evropě – zde byly germánské jazyky)
6. konec 2. tis. př. n. l. – vznikají nové sociální útvary, přemístění nového jazyka a soc. formace do V Eurasie, kde vznikají indo-iránské jazyky (expanze „aristokratických vrstev s vozy“), ti v Mezopotámii založili Mittanské království

Archeologicky můžeme vydělit několik úseků, kdy docházelo k migraci a společenské přeměně ve 3. tis. př. n. l. Lingvisté dokládají rozšíření IE jazyka. Zároveň s ním byly představeny nové sociální a ekonomické instituce stejně jako rituály. Unikátnost této studie tkví v interdisciplinárním přístupu k dané problematice. Z tohoto archeologicko-lingvistického modelu lze vyvodit, že časný výskyt IE jazyka je ve shodě s probíhajícími expanzemi.

Literatura:

KRISTIANSEN, K. 2012: The Bronze Age expansion of Indo-European languages: an archaeological model. In: Glorstad, H. - Prescott, Ch. (eds.), *Becoming European: The Transformation of Third Millennium Northern and Western Europe*. Oxford, 165-181.